

Bomen nieuws

.....
Urban forestry

.....
Bomenreis

.....
Voedselbossen hebben grote bomen nodig
.....

In dit nummer

8

CERTIFICAAT VOOR BEHEER VETERAANBOMEN

Het beheer van veteranabomen vergt specifieke kennis en vaardigheden. Tien Europese organisaties zijn erin geslaagd kwaliteitseisen op te stellen. Het nieuwe certificaat bouwt voort op die van European Tree Worker en Tree Technician.

14

RECHTER ERKENT BELANG BOMEN VOOR LUCHTKWALITEIT

Verslechtering van de luchtkwaliteit kan voor de rechter reden zijn om een omwonende als belanghebbende aan te merken bij een bezwaar tegen een kapvergunning. De bezwaarmaker moet er wel aantoonbaar last van ondervinden.

18

BOOMKIKKERS

Door hun heldergroene kleur en hechtschijfjes op vinger- en teentoppen zijn boomkikkers goed te onderscheiden van andere kikkers en padden. Ze leven vooral op het land en vaak op verrassend grote hoogten.

OOK IN DIT NUMMER:

- Urban forestry: 'Bomen kunnen veel grootstedelijke problemen oplossen' 4
- 50 jaar Bomenstichting 7
- Bomenreis naar Engeland 11
- Hulst: een uitdaging voor vakmensen 12
- De Nieuwe Ooster 16
- Voedselbossen hebben grote bomen nodig 20
- Ambachtelijk werken met vers hout 22
- Boekbespreking: De aarde, de hemel en de bomen 24
- Mededelingen 26

*De boomkikker is een kleine grasgroene kikker met hechtschijfjes aan het einde van vingers en tenen. Hierdoor kan hij goed klimmen.
Foto: Jelger Herder*

Het verhaal van de Bomenstichting

In het kader van ons 50-jarig jubileum in 2020 zijn we in de archieven gedoken. Dat is een bron van leesplezier en bewondering. Wat is er hard gewerkt: Landelijk Register van Monumentale Bomen opgezet, Bomenfonds opgericht, het vak van boomverzorging geïntroduceerd en mee ontwikkeld, informatie over ziekten, bomen in tuinen, belang van straatbomen, beleidsmodellen voor gemeenten opgesteld, juridisch materiaal ontwikkeld, mooie boeken uitgegeven enzovoort. Het is heel veel. In het jubileumjaar zullen we in een special van Bomennieuws het verhaal van de Bomenstichting vertellen.

Als u niet zo lang wilt wachten kunt u ook de oude uitgaven van Bomennieuws lezen. Deze staan alle op de website en ze geven een mooi overzicht. Zo ging het eerste nummer in 1976 over 'Bomen snoeien – wanneer en hoe?', 'Straatbomen – budget op de gemeentebegroting' en 'Iepeziekte weer actueel'. Ik moet eerlijk bekennen dat het lezen in deze oude tijdschriften ook een beetje schokkend is: veel onderwerpen keren met enige regelmaat terug. Zoals artikelen over ziekten, belang van goede groeiplaatsen, welke bomen zijn geschikt in kleine tuinen, strijd tegen kapvergunningen, bouwen in de buurt van bomen en zo kan ik nog wel doorgaan. Dan kun je zeggen: we leren het nooit, om goed met bomen om te gaan. Maar net zo goed kun je zeggen: omdat onderwerpen vaker aandacht krijgen wordt er ook veel bereikt. De ontwikkelingen gaan ook steeds door. Denk alleen al aan de mogelijkheden om grote bomen te (ver)planten en het onderzoek naar de conditie van bomen. En tegenwoordig is (bijna) iedereen ervan overtuigd dat we bomen heel hard nodig hebben om de gevolgen van de klimaatverandering op te vangen.

Ook in deze Bomennieuws wordt over uiteenlopende onderwerpen geschreven: over een nieuwe opleiding speciaal gericht op de veterane boom. Er wordt met trots verteld over het uitgebreide sortiment op de Nieuwe Oosterbegraafplaats. Het artikel over 'iets' dat leeft in/ op bomen gaat deze keer over boomkikkers. Interessant is het om te lezen welke rol grote bomen spelen bij de aanleg van een voedselbos. Vanuit de TU Delft horen we over de bomentaal: bomen hebben een geheel eigen plaats in de stedelijke structuur. Een juridisch artikel over belanghebbend zijn biedt mogelijkheden in procedures als het niet gaat om de bomen vlakbij uw huis. Een bevlogen verhaal over het verantwoord gebruik van hout en een recensie over een intrigerend boek: *De aarde, de hemel en de bomen*. En de boom die deze keer aan u wordt voorgesteld is de hulst.

Mooi bomenjaar toegewenst!

Hanna Hirsch

 **Bomen
stichting**

SINDS VORIG JAAR HEEFT NEDERLAND EEN 'STADSBOMENPROFESSOR'. IN HET ONDERZOEKSPROGRAMMA URBAN FORESTRY VAN DE TU DELFT ONDERZOEKT DR. RENÉ VAN DER VELDE SAMEN MET ANDEREN HOE BOMEN STEDELIJKE PROBLEMEN KUNNEN HELPEN OPLOSSEN.

'Bomen kunnen veel grootstedelijke problemen oplossen'

Het wetenschappelijk onderzoek naar de rol van bomen in steden loopt in Nederland ver achter op het buitenland. Dat vertelde landschapsarchitect en universitair hoofddocent René van der Velde tijdens de 24e Dierckxlezing afgelopen november in Utrecht. 'In de jaren zeventig en tachtig werd er nog op grote schaal wetenschappelijk onderzoek gedaan naar stedelijke aspecten van bomen, zoals in Boskoop en Wageningen. In de jaren negentig

is dat vanwege bezuinigingen grotendeels opgedoekt. Nu is het wetenschappelijk onderzoek naar "urban forestry" versnipperd. En dat is erg, want bomen kunnen een essentiële rol spelen in het aanpakken van grootstedelijke problemen op het gebied van klimaatadaptatie, leefbaarheid, ecologie en zelfs woningbouw.' Daarom is de faculteit Bouwkunde van de TU Delft in samenwerking met VHG, Branchevereniging voor ondernemers in het groen, in september 2018 gestart met het onderzoeksprogramma Urban Forestry.

MOBIEL ARBORETUM

In het onderzoeksprogramma worden bomen in stedelijke gebieden vanuit diverse invalshoeken geanalyseerd. Een van de eerste onderzoeksinitiatieven waarmee Van der Velde aan de slag gaat is het onderzoeken hoe bomen in stedelijke situaties klimatologisch precies presteren. Van der Velde: 'Van bomen is wel bekend dat ze een verkoelende werking hebben, maar welke verschillen er tussen bomen zijn en door welke architectonische kenmerken dit komt is minder bekend. Het kan veel uitmaken hoe de richting van de takken is, de vorm van de kroon en het blad, de stand van de bomen ten opzichte van elkaar.' Daarvoor komt er in maart volgend jaar op het plein voor de faculteit Bouwkunde een klimaatarboretum. Zo'n 75

bomen van verschillende vormmodellen worden in mobiele bakken geplaatst zodat er verschillende opstellingen gemaakt en gemeten kunnen worden. Ook in Almere en Dordrecht komen arboreta, waarin dezelfde soorten bomen deels in de grond, deels in bakken worden gezet, en dit weer in verschillende opstellingen, om de resultaten met elkaar te kunnen vergelijken.

BOMENTAAL

Een ander deel van het onderzoek bestaat uit een wetenschappelijke verkenning van de relatie die steden met bomen hebben, nu en door de eeuwen heen. Daarvoor laat Van der Velde zich inspireren door taalkunde. 'Ik noem het onderzoek de Bomentaal van de Hollandse stad. Je moet een stad niet zien als een grote verzameling van gebouwen. Elke stad is uniek en kent zijn eigen patronen en structuren waarin bomen op verschillende manieren en voor verschillende doeleinden zijn geplant. Dat zijn complexe en veelzijdige "bomentalen" die voor elke stad weer verschillend zijn.' Om de complexe relatie te analyseren gebruikt Van der Velde de taalkunde als leidraad. 'Een taal ontstaat eerst met een paar eigen woorden, dan groeit de vocabulaire en ontstaat een eigen grammatica waarmee zinnen en verhalen tot stand komen. Op dezelfde manier kunnen we kijken naar het ontstaan van bomen in steden - de eerste woorden. Daarvoor bestuderen we oude landkaarten, militaire kaarten, maar ook oude schilderijen van straten en pleinen. Daaruit blijkt dat Nederlandse steden veel meer aandacht besteedden aan bomen dan buitenlandse steden. Al sinds de 17e

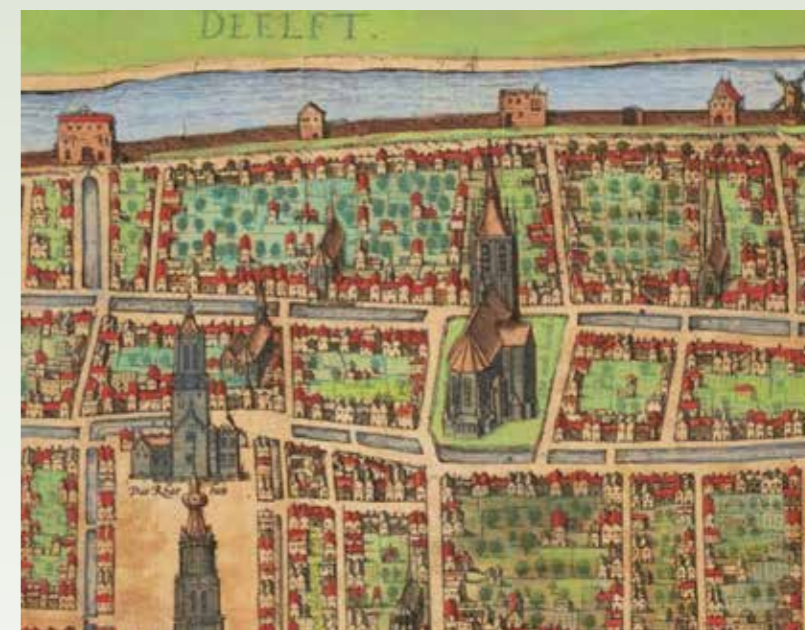
Bomen zijn een essentieel onderdeel van het ontwerp Plan Zuid in Amsterdam

eeuw planten steden als Amsterdam, Den Haag, Delft en Haarlem op bepaalde plekken bewust bomen. In Amsterdam versieren van oudsher iepen de grachten. Op marktplaatsen geven grote bomen beschutting en ruimtelijke samenhang. Op straathoeken vormen ze een afbakening. Stadsbossen werden vroeger gebruikt voor de jacht, later vooral voor recreatie.' Vervolgens kijken de onderzoekers naar de huidige vocabulaire (soorten en groeiplaatsen), grammatica (de patronen van bomen op de schaal van wijk en stad) en verhalen (de manier waarop bomen worden gebruikt om parken en plantsoenen vorm te geven). Volgens Van der Velde is deze kennis niet alleen historisch van belang – het is de eerste keer dat de relatie die steden hebben met bomen op deze manier op grote schaal wordt vastgelegd – het inzicht maakt ook duidelijk hoe het 'urban forest' in elke stad precies in elkaar zit, om dat vervolgens te behouden en uit te breiden. 'In Delft bijvoorbeeld zie je dat er begin 18e eeuw op de voormalige stadswallen een lange, aaneensluitende bomenrij is geplaatst, waar mensen in de schaduw konden wandelen. Dat zou je nu kunnen toepassen in andere wijken om zo het klimaatprobleem aan te pakken.'

VOORMALIGE FABRIEKSTERREINEN

De resultaten van dit onderzoek krijgen een plek in de Atlas of Urban Forestry of the Netherlands die aan het eind van het onderzoek zal verschijnen. Deze atlas bevat niet alleen kaarten en afbeeldingen van historische en recente bomenbestanden in Nederlandse steden, er zullen ook voorbeelden in staan waarmee de grootstedelijke problemen kunnen worden aangepakt. Van der

Kaart Delft 'Civitates Orbis Terrarum', Georg Braun en Frans Hogenberg, 1580. De bomen zijn duidelijk zichtbaar.

Gezicht op de Gouden Bocht (Herengracht Amsterdam) 1694, Jan van Call

Velde: 'Er zijn bijvoorbeeld prachtige bestemmingen gegeven aan voormalige fabrieksterreinen, zoals het Griftpark in Utrecht en het terrein van de Westergasfabriek in Amsterdam. Deze 'wooded commons' bieden bijzonder aangename plekken waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. De bomen zorgen voor schonere lucht en verkoeling, vangen water en dragen bij aan een betere fysieke en mentale gezondheid van de inwoners. Ze zijn van grote waarde voor de stad.'

GROTE ZORGEN

Mogelijkheden om bomen te gebruiken voor het aanpakken van grootstedelijke problemen zijn er dus wel, maar in de praktijk worden ze veel te weinig gebruikt. 'Het gaat helemaal niet goed!' stelt Van der Velde als we hem na afloop van de lezing om een toelichting op zijn onderzoek vragen. 'Zeker als je de situatie vergelijkt met vroeger. Ooit, vanaf de 17e eeuw, was er een bomencultuur in Nederland. Wij waren echte boomliefhebbers. Maar dat wordt in een rap tempo tenietgedaan. We kappen bomen omdat ze moeten wijken voor woningbouw en wegen. We planten er kleintjes

Oproep vrijwilligers

Voor het onderzoek naar het bomenbestand in steden door de eeuwen heen zoekt de onderzoeksgroep Urban Forestry van de TU Delft vrijwilligers die willen meehelpen bij het bestuderen van stadsplattegronden, militaire kaarten en ander beeldmateriaal. De bedoeling is dat vrijwilligers het materiaal digitaal krijgen toegestuurd, zodat ze er thuis mee aan het werk kunnen gaan. Wil je mee doen?

Neem contact op:
j.r.t.vandervelde@tudelft.nl

voor terug, waarvan de ecologische en milieutechnische waarde nog geen tiende is van die van oude bomen. Ondergronds komen hun wortels in de verdrukking door leidingen en kabels. Ze lijden onder ziektes en plagen. Ik maak me grote zorgen. En ik niet alleen.

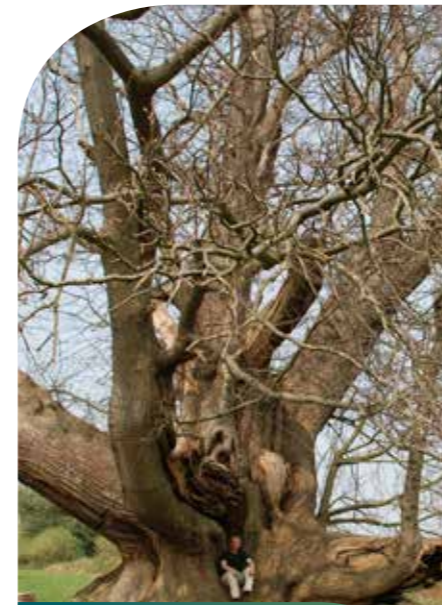
Binnenkort brengen we met een grote groep wetenschappers en beleidsma-

kers een manifest uit waarin we onze zorgen uiten over de bomen in de steden.'

Wat Van der Velde ook dwars zit is dat er weinig aandacht is voor de biodiversiteit van steden. 'Veel steden zijn ecologisch interessanter dan het platteland. De biodiversiteit is er soms tot tien keer groter. Er leven allerlei insecten en andere organismen in de rijke mix van stadstuinen, parken, oude begraafplaatsen, braakliggende terreinen, langs wegen en spoorrails, in dode bomen. Die hebben daar bovendien ook minder last van bijvoorbeeld bestrijdingsmiddelen die gebruikt worden op het platteland. En dan zie je iets heel paradoxaals. Omdat we ons landschap willen ontzien pleiten we voor verdichting van steden. Maar als we iets aan de biodiversiteit willen doen, is het op dit moment beter om de steden uit te breiden, dan houd je de groene ruimtes in de stad over en komen er ook nog meer bij.'

BOMENKAP VOOR WONINGBOUW

Afsluitend gaat Van der Velde in op een gevoelig onderwerp: wat bomen en hout kunnen betekenen voor de bouwindustrie, ofwel bomenkap voor de bouw. Hij laat eerst zien dat bouwen met beton een enorme uitstoot van CO₂ betekent. Dan toont hij het bouwen van woningen met een speciale vorm van hout: het zogenaamde kruislaaghout, ofwel CLT, Cross Laminated Timber. Van der Velde: 'Kruislaaghout is oersterk, zodat er flats mee gebouwd kunnen worden. Woningonderdelen, zoals keukens en woonkamers, worden in de fabriek in elkaar gezet en kant en klaar afgeleverd. Op de bouwplaats zelf zijn veel minder activiteiten nodig. En het binnenklimaat in die woningen is heel prettig. Nu wordt het allergrootste deel van onze houtproductie vermalen tot pulp. Het is veel slimmer om dit voor de woningbouw te gebruiken. Het is bewezen dat dit een goed alternatief is voor de betonbouw.' Hij wil daarmee ook een lans breken voor een nieuwe vorm van bosbouw om dit soort vraagstukken te adresseren. Daarvoor zouden het 'urban forest' en de bossen buiten de stad flink uitgebreid moeten worden, om vervolgens met beleid het hout te gebruiken voor duurzame woningbouw. Er moet nog veel uitgezocht worden, maar dit soort denkrichtingen horen ook bij urban forestry. 🌳

Bomenreis naar Engeland

3-7 mei 2020. Zie de aparte aankondiging op bladzij 11.

Feestdag 20 juni 2020

Iedereen die betrokken is bij dejarige Bomenstichting (donateurs, vrijwilligers, adverteerders, abonnees en relaties) is welkom op 20 juni op landgoed Zonheuvel in Doorn. Het wordt een combinatie van de verschillende jaarlijkse activiteiten zoals de vrijwilligers- en donateursdagen. Meer informatie ontvangt u in het voorjaar, maar reserveer vast de datum in uw agenda!

Studiedag Bomen en hun cultuurhistorie

Op 7 oktober 2020 organiseren we bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) een studiedag. We willen monumentale bomen en hun rijke cultuurhistorie beter in beeld brengen. De voorbereidingen zijn in volle gang.

Kroniek: Het verhaal van de Bomenstichting

In het voorjaar verschijnt er een bijzondere uitgave van Bomennieuws met de geschiedenis van de Bomenstichting, interviews, ontwikkelingen in de boomverzorging en bomenverhalen. U krijgt deze 'kroniek' automatisch toegestuurd.

Internationale bijeenkomst

17-20 september 2020: European Champion Tree Forum (ECTF). Bijna jaarlijks komen liefhebbers en deskundigen van monumentale bomen uit Europa bij elkaar om kennis uit te wisselen en op locatie bomen te bezoeken. In 2020 organiseert de Bomenstichting deze internationale ontmoeting.

Toppers! Bomen in de Nederlandse schilderkunst

Van 10 november 2020 t/m 21 maart 2021 is er een bijzondere tentoonstelling te zien over bomen in de kunst in het Dordrecht Museum. Als catalogus komt er een speciale Bomennieuws uit. We organiseren in die periode natuurlijk een rondleiding en lezing voor u.

8 JULI 1970 IS DE BOMENSTICHTING OFFICIEEL OPGERICHT. WE GAAN DIT IN 2020 GROOTS VIEREN! DE PLANNEN VOOR ONS JUBILEUMJAAR ZIJN BIJNA ROND.

Boom planten

We gaan een 'tweedehands' boom planten, een boom die ergens niet kan blijven staan, op een plek die een boom echt nodig heeft. Locatie en plantdatum worden binnenkort bekend.

Herfstdag te Nijmegen, Leo Gestel - 1909

Nieuw certificaat garandeert vakkundig beheer

De aandacht voor veteraanbomen is aan een steile opmars bezig, zowel bij professionele bomenbeheerders als bij het brede publiek. Dat merk je onder meer aan initiatieven als de verkiezing van de Boom van het Jaar, waarvoor tientallen bomen genomineerd worden en tienduizenden boomliefhebbers stemmen voor hun favoriete boom. In andere Europese landen zie je dezelfde trends, die trouwens samenkomen in de verkiezing van de *European Tree of the Year*. Ook bij boomverzorgers groeit de gevoeligheid voor de cultuurhistorische en ecologische waarde van veteraanbomen en de uitdagingen die dit stelt op het vlak van beheer. Het beheer van veteraanbomen stelt wel degelijk uitdagingen. Per definitie doorloopt een veteraanboom processen waarin delen van de kroon

afsterven en vervangen worden en waarbij stam en takken hol worden. Dat kan een impact hebben op de veiligheid van omwonenden en passanten. Merk op dat het net de veteraanbomen zijn die een grote ecologische waarde vertegenwoordigen, maar die ook voor een verhoogd risico op schade zorgen. Denk hierbij aan holtes, houtrot en dood hout. Dat zorgt bij het beheer voor een delicaat evenwicht tussen enerzijds het behoud van de veteraanboom en de waarde die hij vertegenwoordigt en anderzijds een acceptabel veiligheidsrisico. En net daarom werken de standaardrecepten van het bomenbeheer vaak niet bij veteraanbomen en moeten beheerders, adviseurs en uitvoerders uit hun comfortzone komen en de nodige vakkennis, ervaring en creativiteit kunnen voorleggen.

VETERAANBOMEN KUNNEN DE LAATSTE JAREN REKENEN OP HERNIEUWDE AANDACHT, ZOWEL OP CULTUURHISTORISCH, ALS OP SOCIAAL EN ECOLOGISCH VLAK. MAAR HET BEHEER VERGT SPECIFIEKE KENNIS EN VAARDIGHEDEN. TIEN EUROPESE ORGANISATIES ZIJN ERIN GESLAAGD KWALITEITSEISEN OP TE STELLEN.

Groeiende aandacht voor veteraanbomen

Wat zijn veterane bomen?

De website van Wageningen University & Research geeft de volgende omschrijving: 'Een veterane boom hoeft niet een oude of heel dikke boom te zijn. Belangrijker dan leeftijd of omvang zijn de kenmerken die een veteraanboom ecologisch interessant maken: een holle stam, kleine en grote holtes in de stam, takken en stamvoet, allerlei (houtrot)schimmels, zwaar dood hout in de kroon, spleten en scheuren in stam en takken. Allemaal kenmerken die geassocieerd zijn met bomen die over hun hoogtepunt heen zijn en in hun laatste levensfase zijn aanbeland: de 'aftakelingsfase'. Tussen aanhalingstekens want bomen in deze levensfase zijn allesbehalve 'stervend'. Ze zijn op weg naar een nieuw evenwicht tussen de kroon en de aftakelende wortels en uithollende stam. Dergelijke veteraanbomen kunnen nog tientallen tot honderden jaren verder leven.'

Cultuurhistorisch bewustzijn is uitermate belangrijk voor veteraanbomen-specialisten. Denk bijvoorbeeld aan eeuwenoude gebruiken zoals het knotten van eiken in het landschap door deze Franse boer in de buurt van Rennes.

van veteraanbomen. Daarnaast hebben boomverzorgers die wel geïnvesteerd hebben in kennis en vaardigheden inzake veteraanbomen weinig mogelijkheden om zich te onderscheiden van boomverzorgers die dat niet hebben. In het slechtste geval kan dit leiden tot slecht uitgevoerde werken en zelfs onherstelbare schade aan veteraanbomen die van onschatbare waarde zijn.

GEKWALIFICEERDE UITVOERDERS

Dat bomen beheren een vak is, hebben gelukkig steeds meer beheerders van bomen en bomeigenaars begrepen. In opdrachtdocumenten of bestekken duikt steeds vaker de voorwaarde op dat enkel European Tree Workers (ETW) en European Tree Technicians (ETT) boomwerken mogen uitvoeren of begeleiden. Dat zijn professionals met een Europees erkend, onafhankelijk certificaat. Maar deze certificaten garanderen geen vakkennis en ervaring in het specifieke beheer van veteraanbomen. Ze geven aan dat de houder een vakbekwame professional is in het 'standaard' beheer van bomen, van aanplant en snoeien tot vellen. Uiteraard zullen die ETW-ers en ETT-ers ook getoetst zijn op noties van het specifieke beheer van veteraanbomen. Maar de verantwoordelijkheid dragen voor het beheer van pakweg een 800 jaar oude eik of linde in het centrum van een gemeente, vraagt een ander niveau van kennis en vaardigheden. Opdrachtgevers hebben naast het ETW- en ETT-certificaat geen andere instrumenten om onderscheid te maken tussen professionals mét en zonder vakkennis en ervaring in het beheer

Om deze mismatch op te lossen is sinds eind 2016 door tien Europese organisaties samengewerkt in het project VETcert, een door de EU gefinancierd Erasmus+ project. Samen vertegenwoordigen de tien projectpartners alle schakels in de keten van het veteraanbomenbeheer: van opdrachtgevers, beroepsverenigingen, opleidings- en certificeringsorganisaties tot private aannemers, uit zeven Europese landen. Inverde is één van die projectpartners, als expertisecentrum gespecialiseerd in het opleiden en certificeren van boomverzorgers. Eind augustus 2019 is het project officieel afgesloten met een congres in het Zweedse Norrköping.

PROJECT VETCERT

De doelstelling van het project VETcert was om professionals in het bomenbeheer met de nodige vakkennis, vaardigheden en ervaring in veteraanbomenbeheer, de mogelijkheid te geven zich te onderscheiden. Op zijn beurt helpt dit opdrachtgevers om de juiste aannemers te selecteren voor werken aan en rond hun waardevolle veteraanbomen. En dit zowel voor boomverzorgers die beheerwerken uitvoeren als voor boomtechnisch adviseurs die bijvoorbeeld een beheerplan opma-

Try-out van het examen begin 2019, met één kandidaat (in het geel), één examiner en vooral veel observatoren. Op basis van hun feedback wordt het examen verder gefinetuned.

ken, een baten/risicoanalyse opstellen of werken in de buurt van veteranobomen begeleiden. Een eerste belangrijke horde die in het project genomen moest worden, was het definiëren van het gewenste minimum kennisniveau van specialisten in veteranobomenbeheer. Grote uitdaging was het verzoenen van de verschillende invalshoeken voor veteranobomenbeheer in de diverse landen: van de biodiversiteit-gedreven aanpak in Engeland en Zweden tot de biomechanica-aanpak van Duitsland en veel Oost-Europese landen. Veel landen hebben zich met ETW- en ETT-certificaten ook ingeschakeld in de Europese certificeringscultuur, terwijl Engeland en Frankrijk nog sterk inzetten op nationale diploma's en certificaten in de groensector. Uiteindelijk is toch overeenstemming bereikt over de minimumstandaarden. Die zijn sinds mei 2018 beschikbaar op de website van VETcert (zie kader), intussen ook in een Nederlandstalige versie. Deze standaarden definiëren wat een boomverzorger of boomtechnisch raadgever moet kennen en kunnen om zich een specialist in veteranobomenbeheer te mogen noemen. Naast boomtechnische kennis en vaardigheden is er ook een sterke focus op communicatievaardigheden en bewustzijn van biodiversiteit, cultuurhistorie en sociale aspecten van veteranobomenbeheer.

CERTIFICERING VAN SPECIALISTEN

Naast het uitschrijven van een minimumniveau, moest er uiteraard ook overeenstemming bereikt worden over de toetsing van een individuele professional aan de gedefinieerde standaarden. Daartoe moesten examen- en certificeringsprocedures gedefinieerd en getest worden. Er is expliciet gekozen voor een certificeringssysteem dat verder bouwt op reeds bestaande certificaten zoals ETW en ETT. De VETcert-certificaten zullen dus een extra laag leggen bovenop de bewezen

Viermarkenlinde in Enschede

vakbekwaamheid van een European Tree Worker of European Tree Technician: die van de specifieke kennis en kunde in het beheer van veteranobomen. Begin 2019 zijn de examenprocedures in Engeland getest en gefinetuned. Tijdens het afsluitende congres in Zweden afgelopen zomer werd de nieuwe certificering uitgebreid toegelicht. Nu volgt de implementatie. Afsproken is dat elk land dit, onder auspiciën van de European Arboricultural Council, zelf gaat regelen. 🌳

Dit artikel is een bewerking van een artikel dat eerder verscheen in Groencontact, vakblad van de Vereniging voor Openbaar Groen.

Informatie

- www.facebook.com/VeteranTreeNetwork
- www.inverde.be • www.vetcert.eu
- www.vetcert.eu/standards-certificates

In Engeland staan talloze spectaculaire, echt oude bomen. Inheemse eiken met een omvang van meer dan 9 meter of een taxusbos ouder dan 800 jaar. Voor onze donateurs en vrijwilligers organiseren we in mei 2020 een bomenreis om van al deze groene monumenten te genieten. We gaan vroeg in mei, in de hoop dat de wilde hyacinten nog weelderig bloeien. En voor de vogelaars onder de boomliefhebbers is er genoeg ruimte om naar vogels te kijken (kijker mee!). We verblijven op het landgoed Salomons Estate Tunbridge Wells. Een groot en statig landhuis in een glooiend landschap. Een paradijsje op zich. Vandaar gaan we elke dag op stap naar bijzondere bomen in de omgeving.

Het programma is vol en uitdagend, ter plaatse zullen we bekijken of aan alle wensen kan worden voldaan. Ook wordt nog bekeken of we op een avond een lezing kunnen organiseren.

Globaal programma

DAG 1 Heenreis | Nonington: op het landgoed van de familie Plumtree staat de grootste eik van Engeland | Ulcombe: twee oude taxussen bij kerk

DAG 2 Lullingstone: Middeleeuws wildpark, nu deels in gebruik als golfbaan met 300 veterane bomen zoals eik, beuk, haagbeuk, es en tamme kastanje | Tandridge: groep taxussen | Crowhurst village: reuzentaxus bij kerk

DAG 3 Cowdray Park: extreem grote bomen, waaronder laan van mammoetbomen | Burton Park: Landschapstuin en

park ontworpen door Capability Brown | Petworth House/park: Hertenspark ontworpen door Capability Brown met een "ancient trees walk". Hier onder andere een eik van 940 jaar oud, tamme kastanjes, linde en moerascipres.

DAG 4 Kingley Vale: taxusbos | Frant: imposante essen, eiken en beuken

DAG 5 Battle: beuk | Brede: haagbeukhagen | Terugreis

5-daagse BOMENREIS naar Engeland in mei 2020

Reisinformatie

De reis wordt verzorgd door Inezia Tours

REISBEGELEIDING Bomengidsen: Jeroen Philippona en Huib Sneep, deskundigen op het gebied van monumentale bomen
Vogelgids: Eduard Opperman, vogelexpert en gids van Inezia Tours

REISSOM € 745,- per persoon bij boeking voor 1 februari 2020, € 775,- bij boeking na 1 februari 2020. Korting van € 50,- voor donateurs, vrijwilligers, beheerder-abonnees en adverteerders!
Toeslag eenpersoonskamer: € 125,- (beperkt beschikbaar)
Minimum aantal deelnemers: 30
Maximum aantal deelnemers: 45

DATA Vertrek: 3 mei 2020, rond 9.00 uur bij treinstation Woerden (daar staat de bus)
Terugkomst: 7 mei 2020, eind van de middag bij treinstation Woerden

INCLUSIEF Vervoer van en naar Engeland, inclusief oversteeek per boot van Calais naar Dover | Alle overnachtingen in Salomons Estate Tunbridge Wells op basis van tweepersoonskamer | Alle maaltijden* vanaf het diner op dag 1 t/m lunch op dag 5

* Alle maaltijden zijn vegetarisch en we lunchen met een lunchpakket in het veld.

EXCLUSIEF (Reis)verzekering | Eventuele entreegelden | Uitgaven van persoonlijke aard | Klantbij-

drage garantiefonds GGTO €15,- per boeking | Boekingskosten € 15,- per boeking

AANMELDEN

U kunt zich voor de reis aanmelden door een e-mail te sturen naar info@bomenstichting.nl. U ontvangt dan het boekingsformulier. Natuurlijk kunt u ook bellen naar kantoor: 020-3306008.

Zaailing van de hulst met bes

Hulst

een uitdaging voor vakmensen

DE HULST IS DE ENIGE INHEEMSE GROENBLIJVENDE LOOFBOOM IN DE BENELUX. EEN STERKE EN GEMAKKELIJKE PLANT, MAAR OM HEM IN KWETSBARE OMSTANDIGHEDEN TE LATEN UITGROEIEN TOT EEN MOOIE BOOM MET RONDE KROON VERGT DE NODIGE EXPERTISE.

Een kerststuk zonder hulst is niet compleet. De donkergroene, meestal stekelige bladeren en rode bessen staan symbool voor de kersttijd. Bij de Kelten was de hulst zelfs een heilige boom. Ook de Romeinen gebruikten hulst als versiering rond de midwinterfeesten. De Romeinse botanicus Plinius adviseerde bovendien de aanplant van hulst rond huis en haard als bescherming tegen bliksem (inmiddels is daar wetenschappelijk bewijs voor gevonden) en heksen. De christelijke kerk verbood het (heidens) gebruik van hulst als versiering rond de kerstdagen. Het ritueel bleek echter zeer hardnekkig, de kerk heeft zich hierbij moeten neerleggen.

KONINGEN

Mythologisch werden de hulst en de eik ooit als koningen beschouwd, die met elkaar om de heerschappij over de andere bomen streden. De uitkomst stond vast: met midwinter won de eik, die regeerde tot midzomer. Met midzomer won de hulst, die regeerde tot midwinter. De eik stond symbool voor fris nieuw leven met het jaarlijks opnieuw uitlopen van twijgen en bladeren, maar ook voor standvastigheid: doorgroeien door onbeweeglijk op dezelfde plaats te blijven staan.

De hulst stond eveneens voor standvastigheid. Hij stond echter ook symbool voor afbraak. De hulst is weliswaar wintergroen, maar dat wil niet zeggen dat deze boom geen blad verliest.

STEENEIK VAAK EERSTE KEUS

De hulst (*Ilex aquifolium*) is de enige inheemse groenblijvende boom in de Benelux. Helaas wordt deze bijna nooit als boom gekweekt; ook in tuinen en plantsoenen zie je de hulst vrijwel niet als boom. Ontwerpers, tuinarchitecten en landschapsarchitecten kiezen liever een exoot zoals de steeneik (*Quercus ilex*) als boom, als ze een wintergroene boom op een bepaalde plek willen. Maar waarom zou een hulst het niet goed doen? De mythologische strijd kreeg een andere vorm....

De hulst stelt lage eisen aan bodem en voeding, al is hij dankbaar voor een humeuze bodem. Hij groeit goed in de verharding en kan tegen zeewind en luchtvervuiling. Ook vormen hulst (zaailingen) en gestekte cultuurvariëteiten zoals 'Atlas', 'Bacciflava', 'J.C. van Tol' en 'Pyramidalis' een mooie rechte, doorgaande stam. Als ze de tijd krijgen, en een goede standplaats, worden het bomen van ongeveer 15 m hoog met een ronde kroon. Aangeplant in een trottoir heeft de beheerder wel een onderhoudsuitdaging: in de jeugdfase groeit de hulst mooi rechtop, met horizontaal afstaande takken en een piramidale vorm. Eenmaal volwassen vormt de kroon massaal dunne twijgjes die

afhangen tot op de grond. Er moet dus heel anders gesnoeid worden dan we gewend zijn. Aangeplant in een gazon of plantsoen zijn die afhangende twijgen geen bezwaar en is het beslist een sierlijke verschijning. De bloei met kleine witte bloemetjes is weinig opvallend. Jonge uitlopende twijgen zorgen dat de bloei uit het zicht verdwijnt. Als de bloei wel opvalt, betekent dat meestal dat de boom slecht groeit. De rode bes valt wel op. Hulst is tweehuuzig en dus zijn er mannelijke en vrouwelijke exemplaren. *Ilex aquifolium* 'Atlas' is een mannelijke kloon, *Ilex aquifolium* 'J.C. van Tol' een vrouwelijke. *Ilex aquifolium* 'Bacciflava' is een variant met gele bessen.

DIVERSITEIT

Een gezond bomenbestand bestaat uit een gevarieerd sortiment. Veel bomen van één soort geeft vaak problemen, zoals bijvoorbeeld bij de iepenziekte of met de eikenprocessierups. Dus meer soorten is het devies. Maar we moeten ook oppassen dat we niet doorslaan in de keuze voor soorten en cultuurvariëteiten die weinig plek bieden voor insecten. Op de steeneik leven zeer weinig insecten. Hij heeft ook geen voer voor vogels. De hulst scoort qua insecten ook niet geweldig, maar nog altijd het dubbele. En bessen vormen juist goed vogelvoer. Het is jammer dat boombeheerders en ontwerpers de biodiversiteit die bij de onderscheidende boomsoorten en cultuurvariëteiten hoort, nog te weinig meenemen in hun keuzes.

Hulst is een sterke, gemakkelijke plant die beslist een plek in tuinen, parken en plantsoenen verdient. De kleinbladige Japanse hulst (*Ilex crenata* en de cultuurvarianten) is uitstekend geschikt als buxusmotvrije haagbeplanting. De hulst heeft

De hulst kent verrassend veel verschillende bladvormen

Een hulst in een trottoir te Den Haag

Bloeiende *Ilex aquifolium* 'J.C. van Tol'

VERSLECHTERING VAN DE LUCHTKWALITEIT KAN VOOR DE RECHTER REDEN ZIJN OM EEN OMWONENDE ALS BELANGHEBBENDE AAN TE MERKEN BIJ EEN BEZWAAR TEGEN EEN KAPVERGUNNING. MAAR HET MOET DAN WEL AANNEMELIJK ZIJN DAT DE KAP VAN DE BOMEN GEVOLGEN VAN ENIGE BETEKENIS HEEFT VOOR DE LUCHTKWALITEIT BIJ DE WONING.

Rechter erkent

belang bomen voor luchtkwaliteit

De 62 populieren voor de kap

Herplant na de kap

de vraag of iemand belanghebbende is.⁴ Aan deze jurisprudentie is nu een einde gekomen. Op 25 september 2019 heeft de Raad van State geoordeeld dat een bewoner niet alleen belanghebbende is als hij zicht heeft op de bomen en/of in de directe omgeving van de bomen woont, maar ook als hij van de kap van de bomen milieugevolgen van enige betekenis kan ondervinden.⁵

In dit geval ging het om de gevolgen van de kap voor de luchtkwaliteit. Bij de rechtbank had de bewoner, die op een afstand van ongeveer 200 meter van 62 Italiaanse populieren woont, gewezen op de filterende werking van deze bomenrij met verwijzing naar onder meer een brochure van Hiemstra e.a., *Bomen, een verademing voor de stad*, PPH en VHG februari 2008 en een rapport van de WUR uit 2013: *Effecten van groenelementen op de luchtkwaliteit, Samenvattende rapportage en perspectieven toepassen groenelementen voor het verbeteren van de lokale luchtkwaliteit rondom stallen*. Uit dit rapport blijkt dat de concentratie fijnstof in de lucht (onder meer afkomstig van verkeer) verlaagd kan worden door een bomenrij. Ten eerste neemt de concentratie af door extra verdunning doordat de emissie door opstuwning met meer schonere lucht wordt gemengd. Ten tweede blijft een deel van de emissie op de bomen achter (door botsing van de deeltjes op bladeren en takken) waardoor de concentratie in de lucht afneemt. De bewoner stelde dat hij hierdoor in een beschermd gebied woont. De gemeente Nijmegen had hier

niets tegenover gesteld. De rechtbank merkte de bewoner vervolgens aan als belanghebbende in de zin van artikel 1:2, eerste lid, Awb. De gemeente moest dus toch op het bezwaar beslissen. Maar de gemeente ging in hoger beroep bij de Raad van State. In hoger beroep stelde de gemeente dat de luchtkwaliteit bij de woning niet zal verslechteren als de bomen worden gekapt, met verwijzing naar een notitie van H. Nijhuis en E. Dolman van 15 oktober 2018. In de notitie staat dat de bomen langs de Industrieweg nauwelijks bijdragen aan een betere luchtkwaliteit en dat dit zeker niet het geval is bij de verder weg gelegen woning van de wederpartij. Nijhuis is adviseur luchtkwaliteit bij de gemeente Nijmegen en Dolman is verbonden aan het bureau Geluid en Lucht van deze gemeente. Hun notitie geeft in hoger beroep de doorslag. De Raad van State overweegt dat niet aannemelijk is dat de kap gevolgen van enige betekenis zal hebben op de concentratie fijnstof in de lucht in de omgeving van de woning. De bewoner werd hierdoor niet als belanghebbende aangemerkt.

ERKENNING

Dat bomen belangrijk voor de luchtkwaliteit kunnen zijn, is eindelijk door

de bestuursrechter erkend. Wie niet in de directe nabijheid van de bomen woont, heeft hier echter weinig aan. Om als belanghebbende te kunnen worden aangemerkt moeten ter plaatse van de woning gevolgen van enige betekenis kunnen worden ondervonden van het verdwijnen van de bomen. Met andere woorden: de luchtkwaliteit ter plaatse van de woning moet daadwerkelijk verslechteren. Uit de besproken uitspraak blijkt dat de Raad van State geen genoeg neemt met een rapport waaruit in algemene zin blijkt dat bomen een gunstig effect kunnen hebben op de luchtkwaliteit.⁶

De erkenning dat bomen belangrijk voor de luchtkwaliteit kunnen zijn, betekent ook dat de gevolgen voor de luchtkwaliteit mogen worden meegewogen bij de beoordeling of een kapvergunning terecht is verleend. In de meeste bomenverordeningen zijn 'milieu- en natuurwaarden' en 'leefbaarheid' weigeringsgronden voor het verlenen van een kapvergunning. Er is dan sprake van een beoordelingskader waarin luchtverontreiniging zeker mee kan tellen. 🌳

Wie bezwaar wil maken tegen een besluit moet belanghebbende zijn. Dit is bepaald in de Algemene wet bestuursrecht (Awb).¹ Het is namelijk niet de bedoeling dat iedereen bezwaar kan maken. Dan worden het openbaar bestuur en de rechterlijke macht overbelast. Tegen een besluit dat op het bezwaar wordt genomen kan namelijk door de belanghebbende beroep bij de bestuursrechter worden ingesteld. De Awb verstaat onder belanghebbende degene wiens belang rechtstreeks bij een besluit is betrokken.²

De Raad van State heeft duidelijk gemaakt dat, als het gaat om kapvergunningen, een bewoner alleen belangheb-

bende is als hij op geringe afstand van de boom woont of vanuit zijn woning daarop zicht heeft. Als de boom niet zichtbaar is vanuit de woning, maar op minder dan 100 meter van de woning staat, is er meestal geen probleem. Maar als het gaat om een boom op meer dan 100 meter afstand van de woning en de bewoner vanuit zijn woning geen zicht heeft op de boom, wordt aangenomen dat de kap geen directe invloed heeft op de woon- en leefomgeving.³ Dit heeft geleid tot een groot aantal uitspraken, bijvoorbeeld over de vraag wat moet worden verstaan onder 'zicht vanuit de woning'. Is dit ook als er alleen zicht op de boom is vanuit de centrale ingang van een appartementencomplex

of als je je hoofd uit het raam moet steken om de boom te zien? In beide gevallen is de Raad van State streng: er is dan geen zicht vanuit de woning.

BEDREIGDE LUCHTKWALITEIT

Meer dan eens rees de vraag of ook sprake kan zijn van directe invloed op de woon- en leefomgeving als de luchtkwaliteit door de kap wordt beïnvloed. De kap van een groot aantal bomen op meer dan 100 meter afstand van woningen kan nadelig zijn voor de luchtkwaliteit ter plaatse van die woningen. Tot voor kort was de jurisprudentie zo dat de gevolgen voor de luchtkwaliteit bij een kapvergunning überhaupt geen rol kunnen spelen en dus ook niet bij

1 Artikel 7:1, eerste lid, in samenhang gelezen met artikel 8:1, eerste lid, Awb.
2 Artikel 1:2, eerste lid, Awb.
3 ABRvS 29 augustus 2007, ECLI:NL:RVS:2007:BB2529.
4 ABRvS 27 juni 2007, ECLI:NL:RVS:2007:BA8140.
5 ABRvS 25 september 2019, ECLI:NL:RVS:2019:3258.
6 Zie ook noot H.D. Tolsma in AB 2019/482.

IN FEITE WAS DE BEGRAAFPLAATS DE NIEUWE OOSTER IN AMSTERDAM AL DIRECT NA OPENING EIND 19E EEUW EEN ARBORETUM. INMIDDELS GROEIEN ER NEGENHONDERD VERSCHILLENDE SOORTEN BOMEN. ZE DWINGEN BEWONDERING AF EN BIEDEN TROOST AAN NABESTAANDEN.

*We schrijven 1889
Een teekentafel.*

*Springer had een plan,
een dodenakker, uitgestrekt over 16 hectare,
een woud van honderd soorten bomen
als laatste rustplaats, met slingerende paden,
romantisch als verloren liefde.*

Herman van Tongerloo in 'Een lichte buiging'

Begraafplaats, gedenkpark en arboretum

Johan Mullenders onder een verplante mammoetboom

De Nieuwe Ooster

Zo is het begonnen. Een begraafplaats aan de rand van de grote stad Amsterdam die tevens dienst mocht doen als wandelpark en tuinarchitect Leonard Anthony Springer won een landelijk uitgeschreven ontwerpwedstrijd. Van de gemeente Amsterdam ontving hij maar liefst 750 gulden voor zijn winnende ontwerp 'Stof'. In 1892 ging onder zijn leiding de eerste schep de grond in. Behalve de paden, de gebouwen en de graflocaties dacht Springer na over de beplanting. Deze moest divers en bloemrijk zijn. De dendroloog bij uitstek wilde de bezoekers van het park, maar ook mensen uit het groenvakgebied, laten zien hoe verrassend het assortiment kon zijn. Dit in verschil van vorm, kleur, bloeiwijze, bloeiperiode et cetera. Volgens de huidige normen was het gedenkpark direct na opening meteen een arboretum.

NAAMBORDJES OP HONDERD BOMEN

In 1992 kwam ik als hovenier bij De Nieuwe Ooster. Voor die tijd had ik diverse jaren als boomverzorger (lees: bomenrooier) met de groene reuzen gewerkt maar ik had totaal geen oog voor het assortiment. Dat veranderde snel op mijn nieuwe werkplek. Al schoffelend en onkruid wiedend keek ik omhoog naar de takken, de bladeren en de bloeiwijzen. Ik verbaasde mij over de variatie en vroeg mij af hoeveel verschillende soorten op het gedenkpark stonden. Niemand die het mij zeggen kon. Ooit heeft Simon Doorenbos, ook mede-oprichter van de Nederlandse Dendrologische

Vereniging (NDV), een inventarisatie op het park volbracht, waarna op honderd bomen een naam-bordje werd bevestigd. Dat was mijn uitgangspunt. Ik tekende de bomen in op perkamentkaarten en maakte een sortimentslijst. De eerste lijst waarmee ik pronkte bevatte 162 soorten.

Ik bracht een bezoek aan arboretum Trompenburg en zag daar de zakdoekjesboom in bloei staan. Ik was verkocht. Deze moest ook op De Nieuwe Ooster komen. Ik mocht de boom aanschaffen. Steeds meer ging mijn aandacht uit naar de bomen en verdiepte ik mij in catalogi. 'Die is mooi, die ook ... nee die.'

In 2008 is Stichting Arboretum De Nieuwe Ooster opgericht met als doel het gedenkpark van De Nieuwe Ooster te promoten als arboretum, de verzameling uit te breiden en de educatieve waarde te vergroten. De laatste doelstelling wordt door de actualiteit steeds belangrijker: het belang van groen en bomen benadrukken. Bij het aanplanten van nieuwe soorten probeer ik zoveel mogelijk rekening te houden met de bezoeker van het park. Je hoeft geen bomenkenner

of dendroloog te zijn om verrast te worden door bloei, vorm, en bladkleur van bomen. Waar je ook loopt in het arboretum, de diversiteit oogst bewondering.

Nu zijn we ruim tien jaar verder en is het arboretum een landelijke bekendheid geworden. We zijn onderscheiden met het NDV-waardig predicaat met vijf sterren en de huidige collectie bevat meer dan negenhonderd soorten en *still going strong!* Maar los van het assortiment en de mooie, bloeiende bomen is de hechte groep vrijwilligers die hand- en spandiensten verrichten voor ons bomenpark van grote waarde. Hun inzet is onmisbaar.

UITERAARD OOK ZELDZAME BOMEN

We vinden hier nog 'gewone' bomen als Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), gewone es (*Fraxinus excelsior*), ruwe berk (*Betula pendula*), groene beuk (*Fagus sylvatica*), maar ook heesterbeplanting zoals Chinees klokje (*Forsythia*), Ribes, sneeuwbes (*Symphoricarpos*) en Berberis. Uiteraard zijn hier ook zeldzame bomen te zien, zoals de grootbladige Chinese populier (*Populus szechuanica*), de Chinese

silverspar (*Abies squamata*) en de oranjekers (*Ilex polycarpa*) die vorige zomer zeer rijk gebloeid heeft en zijn prachtige trossen met oranje bessen liet zien. We hebben een trompetboom (*Catalpa fargesii* f. *duclouxii*) die ongelooflijk rijk bloeit. Ach, ik kan hier een hele lijst opnoemen maar ik zou zeggen, kom eens langs en ontdek. Trek daar dan wel even de tijd voor uit want het park is nogal groot, namelijk 33 hectare. En ja, tussen de bomen liggen ook graven en dat is juist wat ons park zo uniek maakt: de combinatie van die twee.

BOMENTROOST

Vorig jaar bestond onze stichting tien jaar. Ter gelegenheid daarvan is een boekje samengesteld onder de naam 'Bomentroost'. In dit boekje geen dendrologische beschrijvingen van boomsoorten maar een totaal ander aspect van bomen. Bomen bieden namelijk ook troost aan hen die iemand hebben verloren en bij ons de gelegenheid hebben om een boom te planten ter nagedachtenis. Met deze bomen, vaak met naam-bordjes, leven de ontvallenen voort. Ik prijs me gelukkig en dankbaar dat ik samen met families nieuwe bomen mag planten ter nagedachtenis aan hun dierbaren. Vaak een emotionele gebeurtenis. In 'Bomentroost' komen zij aan het woord. En de dankbaarheid spat ervan af. 🌱

Boomkickers

BOOMKICKERS DOEN HUN NAAM EER AAN. ZE LEVEN DEELS IN HET WATER, MAAR VOORAL OP HET LAND EN VAAK OP GROTERE HOOGTE DAN MEN DENKT.

Boomkikker etend in een boom

Boomkickers (*Hyla arborea*) onderscheiden zich van de tien andere Nederlandse kikkers en padden door hun heldergroene kleur en de hechtschijfjes op de vinger- en teentoppen. Ze worden ongeveer 5 cm groot. Door hun kleur vallen ze weinig op tussen de groene blaadjes van de begroeiing, maar ook hun zeldzaamheid maakt het moeilijk ze te vinden. De Nederlandse boomkikker staat op de Rode Lijst geclassificeerd als 'bedreigd'. Wereldwijd zijn er ongeveer duizend soorten boomkickers, waarvan vier in Europa en maar één in Nederland.

Boomkickers overwinteren op het land en gaan alleen naar het water om daar van eind april tot eind juni eieren te leggen. De mannetjes kwaken daarbij heel luid met hun kwaakblaas die als een grote bel onder de keel te zien is. De vrouwtjes leggen in kleine klompjes 150-300 eitjes, die zich tot dikkopjes ontwikkelen. Vanaf half juli begint de metamorfose en verlaten de jonge kikkertjes het water. Na de voortplanting en tot in de herfst verblijven boomkickers op het land. Zij zitten in bomen, struiken, op hoge meerjarige kruiden en op oeverplanten. Zij zitten graag in de zon, ook als het warm is, en nemen dan een soort slaaphouding aan waarbij ze

de poten tegen het lichaam vouwen. Dat houden ze uren vol. Tegen de winter zoeken ze laaggelegen plekken op om te overwinteren.

BRAAMSTRUIKEN EN HOGE KRUIDEN

De meeste boomkickers worden gezien op overgangen van hoge naar lage begroeiingen. Daar groeien vaak braamstruiken waarin ze het meest en makkelijkst te vinden zijn. Verder leven ze op allerlei planten- en boomsoorten met veel variatie in vorm en structuur: bladeren van verschillende groottes en vormen (stekels, doorns, ruwe haren, netelcellen) en sterke geuren zijn geen probleem voor hen. Ook de jonge pas-gemetamorfoseerde dieren gaan aan land, verblijven korte tijd in de omgeving van de poel en verspreiden zich dan over de landvegetatie. Door hun geringe grootte (1,5-2 cm) zijn ze moeilijker te vinden.

Boomkickers kunnen zich over grote afstanden verplaatsen, tot zelfs enkele kilometers. Dit doen ze als regel alleen als de kwaliteit van hun leefgebied minder goed is. Op ooghoogte zijn boomkickers goed te zien en de meeste waarnemingen worden dan ook op die hoogte gedaan. Maar als ze hoger klimmen verdwijnen ze uit het zicht. Bij een detailonderzoek in Zeeland werden boomkickers op hoogtes van 4 tot 6 meter gezien op wilde wingerd, moffenpijp, sering en iep. Doordat ze in

Tekst: Ton Stumpel Foto's: Jelger Herder, beiden Stichting RAVON

Boomkikker in typische zithouding in een meidoorn

de nazomer geluid laten horen (een kort maar hard gekwaak) verraden ze zich. Tot op 10 meter hoogte zijn ze gehoord! Vaak waren die bomen omgeven door lagere begroeiing. De kikkers konden via de takjes de hoge boomtakken bereiken. Waarschijnlijk brengt een belangrijk deel van onze boomkickers de zomerperiode door in boomtoppen, buiten het bereik van ons directe waarnemingsvermogen. Dit toonde een onderzoeker in Zweden aan, die in de bomen klom en minstens de helft van zijn populatie aantrof in de kruinen van eiken. In de Achterhoek was een boomkikkerplek met een voortplantingsplaats waar ogenschijnlijk de landhabitat (een wilde begroeiing van kruiden en struiken) ontbrak. Het is nooit echt aangetoond, maar waarschijnlijk hielden de boomkickers zich daar boven in de bomen van het moerasbos op.

Volwassen boomkickers kiezen in de loop van het seizoen hogere zitplaatsen uit, waardoor waarnemingen hoog in bomen vooral in augustus en september worden gedaan. Of jonge boomkickers ook zo hoog klimmen is niet bekend.

HEEN-EN-WEER KLIMMEN

Kenmerkend voor de zitplaatsen van boomkickers is de vaak dichte structuur van de begroeiing en/of boomkronen, omdat er tussen de takjes en bij de wortels van de begroeiing een vochtiger microklimaat is dan daarbuiten. Bij een hoge grondwaterstand kunnen boomkickers overigens beter passief vocht opnemen door 's nachts op de grond te gaan zitten. Overdag klimmen de kikkers dan wederom omhoog om te kunnen zonnen. Dit heen-en-weer klimmen gebeurt in struiken en misschien ook in bomen. Daarnaast wil de boomkikker beschut zijn tegen de wind en in de volle zon kunnen zitten. Van groot belang is de kleinschaligheid en complexiteit van de begroeiing: een mozaïek van structuren (hoog-laag, open-dicht op korte afstand van elkaar) biedt een optimale situatie.

De landhabitat staat niet op zichzelf. De boomkikker kan er alleen gedijen als er binnen een straal van enkele honderden meters een voortplantingswater (poel, moeras) is. Niet elke boom of elk bosje is daarom geschikt voor boomkickers. Oudere begroeiingen met meer variatie in de dichtheid van blaadjes en takjes en dus met veel insecten (hun voedsel) bieden betere kansen. Potentieel zijn er nog de nodige bosjes en bomen in Nederland waarin boomkickers zouden kunnen leven. Wie weet wat er wordt ontdekt als ook hier onderzoekers in bomen gaan klimmen! 🦵

Boomkikker in een boomholte van een grove den

Voedselbossen hebben grote bomen nodig

HET AANTAL VOEDSELBOSSEN IN NEDERLAND NEEMT SNEL TOE. TOCH IS HET NOG EEN HELE KUNST OM EEN COMPLEET ECOSYSTEEM TE ONTWIKKELEN DAT OOK ECONOMISCH RENDABEL IS. DE KEUZE VAN BOMEN IS DAARBIJ ESSENTIEEL: GROTE BOMEN BIEDEN DE NOODZAKELIJKE BESCHUTTING EN ZORGEN VOOR EEN HUMEUZE BODEM.

Voedselbossen zijn onderdeel van de zoektocht naar een duurzame voedselproductie, een gezondere levensstijl en een sterkere verbinding met onze natuurlijke leefomgeving. In Nederland neemt het aantal geplande en gerealiseerde voedselbossen de laatste jaren sterk toe. Een voedselbos is, zoals officieel gedefinieerd in de Green Deal Voedselbossen¹, 'een door mensen ontworpen productief ecosysteem naar het voorbeeld van een natuurlijk bos, met een hoge diversiteit aan meerjarige en/of houtige soorten, waarvan delen (vruchten, zaden, bladeren, stengels en dergelijke) voor de mens als voedsel dienen'. Om het ontworpen systeem ook daadwerkelijk als bos te laten functioneren, dient er een kruinlaag van grote

Voedselbos in Vlaardingen

bomen (noten, eiken, kastanjes) aanwezig te zijn, waaronder minimaal drie andere vegetatielagen zijn ontwikkeld. Ook moet de oppervlakte minimaal 0,5 ha zijn in een ecologisch rijke omgeving en minimaal 20 ha eromheen (de ecologisch 'arme' omgeving).

OVERGEWAAID UIT DE TROPEN

Het concept is overgewaaid uit de tropen, waar het de oudste vorm van landbouw is. In Europa is het vooral bekend geworden dankzij de Engelse pioniers Robert Hart en Martin Crawford. Een voedselproductiesysteem ontwerpen naar voorbeeld van een natuurlijk bos valt in Europa echter niet mee. Het landschap is hier de laatste eeuwen zo ingrijpend veranderd, dat er nauwelijks meer sprake is van een bos dat lang genoeg met rust gelaten is om als referentiepunt te dienen. Daarvoor moeten we naar de grens van Polen en Wit-Rusland, om één van de laatste oerbosbastions van Europa te bezoeken: Bialowieza. Bin-

Oogst voedselbos Ketelbroek

nen dit nationale park is een streng beschermde kern aanwezig, waar al duizenden jaren geen boom gekapt is. Het bos heeft hierdoor de ruimte gekregen een kenmerkend mozaïeklandschap te ontwikkelen. Stukken volgroeid climaxbos (dit is de situatie waarbij na langdurige ontwikkeling de soortensamenstelling van het bos nauwelijks meer wijzigt) met de zomereik als prominente woudreus boven een weelde van onder meer linde, haagbeuk, esdoorn en hazelaar en daaronder een rijk ontwikkelde kruidlaag, wisselen zich af met open plekken, waar een gigant eerder ter aarde gevallen is en zonninnende pioniers zo snel mogelijk naar de zon toe groeien. Onder deze omstandigheden ontwikkelt zich een grote biodiversiteit en een robuust systeem dat zichzelf in stand houdt en tegen een flinke stoot kan.

Een voedselbos streeft uiteindelijk dit ecologisch niveau na, maar moet tegelijkertijd genoeg voedsel kunnen produceren om als serieus landbouwalternatief te kunnen dienen. En dat is nog een hele kunst!

FUNCTIES VAN GROTE BOMEN

Grote bomen vervullen essentiële functies in een voedselbos. Zonder de beschutting onder hun kruinen zou er een ander microklimaat heersen. De verdamping zou veel hoger zijn in droge, warme omstandigheden. Hoge bomen reduceren de windsnelheid bij harde wind in sterke mate. Hierdoor is de stress voor de productieve soorten onder hun kruin gemiddeld veel lager. Grote bomen zorgen in de loop der tijd voor een sterke bodemvorming met een dikke humeuze toplaag. Dit is vooral te danken aan de samenwerking met mycorrhiza schimmels, die met hun zeer fijne draden water en mineralen uit de bodem halen waar wortels niet meer bij kunnen, en vervolgens ruilen met de bomen voor suikers. Hierdoor beschikken alle planten over een goede vochtbuffer en een bodem met een optimaal bodemleven. Dit vermeerderd hun weerbaarheid in stressvolle perioden. Sommige hoge bomen, zoals de valse acacia, hebben een groot vermogen tot stikstofbinding. Stikstof komt naar verloop van tijd beschikbaar voor de planten die in de buurt van deze bomen staan. Ook elzen doen aan stikstofbinding via de bacterie *Frankia alni*. Hierdoor bevat het loof van elzen veel stikstof dat via hun strooisel ten goede

komt aan de bodemvorming en andere planten. Linden stimuleren humusvorming, omdat hun bladeren relatief veel calcium bevatten. Juist in bosomstandigheden zijn de effecten van verterend bladstrooisel groot omdat het blad niet wegwaait of opgeveegd wordt zoals bij straat- en parkbomen.

SORTIMENTSKEUZE

De kunst van een voedselbos is om de juiste soorten in de juiste verhouding te vinden en zo te rangschikken dat zich een systeem kan ontwikkelen dat ecologisch zo compleet mogelijk is, maar ook economisch rendabel (tenzij het project vooral sociale doelstellingen heeft). De soortselectie vereist een diepgaande botanische kennis van de eisen die de plant op volwassen leeftijd stelt aan zijn groeiplaats. Zo geeft een Perzische walnoot (*Juglans regia*) de voorkeur aan rijke, diepe gronden, waar hij uit kan groeien tot een reus van meer dan een meter diameter die jaarlijks tientallen kilo's noten geeft. Toch groeit hij ook op arm, zuur zand en grond met een hoge grondwaterspiegel, maar zal daar niet oud worden en weinig productief zijn. Op arme gronden kan men daarom beter kiezen voor zwarte walnoot (*Juglans nigra*) of Hickory soorten. Een andere optie is om de bodem geleidelijk te verrijken met langzaam verterend organisch materiaal uit de buurt. Zo zijn in Nederland ook de rijke enkeerdgronden ontstaan: akkers op arme zandgronden, die met de inhoud van potstallen eeuwenlang jaarlijks werden bemest.

Op Nederlandse bodem zijn we nog maar net begonnen met het aanleggen van voedselbossen. Om uiteindelijk te komen tot een voedselbos met de kwaliteit van een oerbos is meer onderzoek en het opdoen van praktijkervaring hard nodig! 🌱

¹ www.greendealvoedselbossen.nl

Voedselbos Roggebotstaete in Dronten

foto: Jeroen van den Bergh

MET SIMPELE HANDGEREEDSCHAPPEN EN EENVOUDIGE TECHNIËN MAKEN SJORS VAN DER MEER EN JOB SUIJKER UIT ZUTPHEN VAN VERS GEOOGST RONDHOUT ALLERLEI GEBRUIKSVOORWERPEN. IN ONDERSTAAND ARTIKEL SCHRIJVEN ZIJ OVER DE RIJKE WERELD VAN BOMEN, HOUT EN AMBACHT.

Ambachtelijk werken met vers hout

De mens heeft een eeuwenoude relatie met bomen en, uiteraard, met hout. De geur van hout, het gevoel, de uitstraling en de schoonheid, bijna iedereen heeft er wel wat mee. Maar hout, zoals het keurig op maat gesorteerd in de bouwmarkt ligt, is eigenlijk een iets te vanzelfsprekend product geworden dat weinig recht doet aan de pracht van een boom. Door ons ambacht, het werken met vers geoogst rondhout, zijn we van heel nabij doordrongen geraakt van de metamorfose van boom naar werkstuk. Door het verse hout te bewerken met simpele handgereedschappen maak je maximaal contact met de bomen en het hout.

STOEL OF LEPELTJE
Voor het uitvoeren van het ambacht hebben we dus hout en daarmee bomen nodig. Nu is er weinig mooier dan een boom in volle glorie, rechtopstaand in het bos of als solitair. Het zijn magistrale wezens. Steeds meer wordt bekend over de complexe relaties tussen bomen en andere organismen en tussen bomen onderling. Het is daarom alleen al dat het vellen van een boom niet direct vanzelfsprekend is voor ons. In de praktijk vellen we zelden een boom en als we kappen, doen we dat met zaag en veldbijl. Er ligt immers al meer dan genoeg plat. We redden nogal wat hout van kachel, shredder, spaanplaatindus-

trie en bioverbrandingsinstallaties. Het soort hout waarmee we werken wordt vooral bepaald door het actuele aanbod. 'Doe het met wat je hebt' is een belangrijke leidraad voor ons. Daarnaast, als we de keus hebben, gebruiken we graag mooie rechte stammen, zonder kronkels en knoesten, 'recht van draad'. En, als je nog meer keus hebt, dan graag een es, eik, beuk of valse acacia. Maar ook met andere soorten kunnen we prima werken. Het is natuurlijk ook afhankelijk van wat je wilt maken: voor een stoel heb je liefst een flinke stam van eik of es. Voor een lepelkje kan een klein zijtakje van een berk voldoende zijn.

HAALMES EN SCHAAFBOK
Het werken met vers hout is opzienbarend, verslavend, vernieuwend, eeuwenoud en spectaculair. Dat vinden wij niet alleen, een groeiende groep mensen ervaart het plezier van het werken met de handen door het hanteren van stoere gereedschappen. Neem de bijl of een scherp stukje ijzer aan een steel. Simpel van vorm en functionaliteit. Maar wat je er allemaal niet mee kunt! We werken ook graag met het machtige haal- of trekmes. Dat doen we dan weer op de schaaftok, of haalbank, zoals hij in een oud boek over gereedschappen wordt genoemd. Oud is deze 'troon' van de verschouderwerker zeker. Al duizenden jaren geleden zat de houtbewerker de mens op de schaaftok. Het is opmerkelijk dat iets wat zo oud en zo handig is, toch ook

zo onbekend is. Zittend op de schaaftok met een scherp haalmes voel je je inderdaad een koning op een troon. Het is een vorm van zen-houtbewerken. Je snijdt de verse krullen met het haalmes, maar eigenlijk werk je met heel je lijf. Alles werkt samen om je stoelpoot, gereedschapssteel of ander werkstuk in de vorm te snijden.

HANDMATIG SPLIJTEN
Planken, balken en latten: ze worden allemaal gezaagd met de cirkel- of lintzaag. Binnen het vers hout ambacht is dit niet aan de orde; het hout wordt handmatig gespleten. En dat gaat supersnel. Wanneer de boomstam mooi recht van draad en vers is, is het een genot om de onderdelen van je werkstuk (bijvoorbeeld de spijlen en poten van een stoel)

helemaal 'op maat' te splijten met een splijtizer. Dat is een soort hefboomwig met een lange steel eraan. Lange dikke stammen kun je met dit gereedschap simpelweg uit elkaar laten 'knallen', met een snelheid die elke lintzaag het nakijken geeft. Probeer dit niet bij een iep, die heeft taai, kruisdradig hout en is daardoor zeer moeilijk te splijten. Een beuk splijt wel, maar altijd een beetje warrig. Es splijt super, net als eik en esdoorn. Els splijt mooi, maar is altijd zeer sterk gedraaid, wat een 'scheluw' (gedraaid) splijtvak geeft. Dit heeft elke boom in meer of mindere mate wanneer je hem splijt.

Onze missie is om zo veel mogelijk mensen in contact te brengen met het ambacht en met die geweldige medebewoners van onze planeet, de bomen! 🌲

Meer info

www.vers-hout.nl

Sjors van der Meer en Job Suijker schreven over dit ambacht het boek *Vers Hout* (Forte Uitgevers)

Boekbespreking

De aarde, de hemel en de bomen

IN HAAR NIEUWE BOEK *DE AARDE, DE HEMEL EN DE BOMEN* BESCHRIJFT FYSISCH GEOGRAAF MAJA KOOISTRA NIET ALLEEN DE EIGENSCHAPPEN VAN ZEER OUDE BOMEN EN HEILIGE BOMEN. MET HAAR BREDE KENNIS WEET ZE ONS EN ONZE RELATIE MET BOMEN TERUG TE VOEREN NAAR DE TIJD VAN DE WOLHARIGE NEUSHOORN EN DE MAMMOET.

Oude bomen zijn een levende link naar het verleden. Hoe vaak sta je niet bij een oude boom te overpeinzen wat er allemaal aan de voet van deze boom is voorbijgetrokken. Als boomspecialist, want zo noem ik mezelf, pel ik met andere boomspecialisten zo'n boom graag af. En dat houdt in dat we op basis van onder andere de groeiwijze, overgroeiingen, de stamonttrek en standplaats laagje voor laagje terughalen hoe oud de boom is en wat de boom allemaal heeft geteisterd en overwonnen. Langzaam wordt dan een weg naar het verleden beredeneerd. En hoe langer die weg blijkt te zijn hoe groter het respect voor de boom en hoe meer dat verleden gaat leven. Als boomspecialist kun je dan niet verder terug in de tijd dan het moment van ontkiemen of aanplant. Dit boek brengt je veel verder!

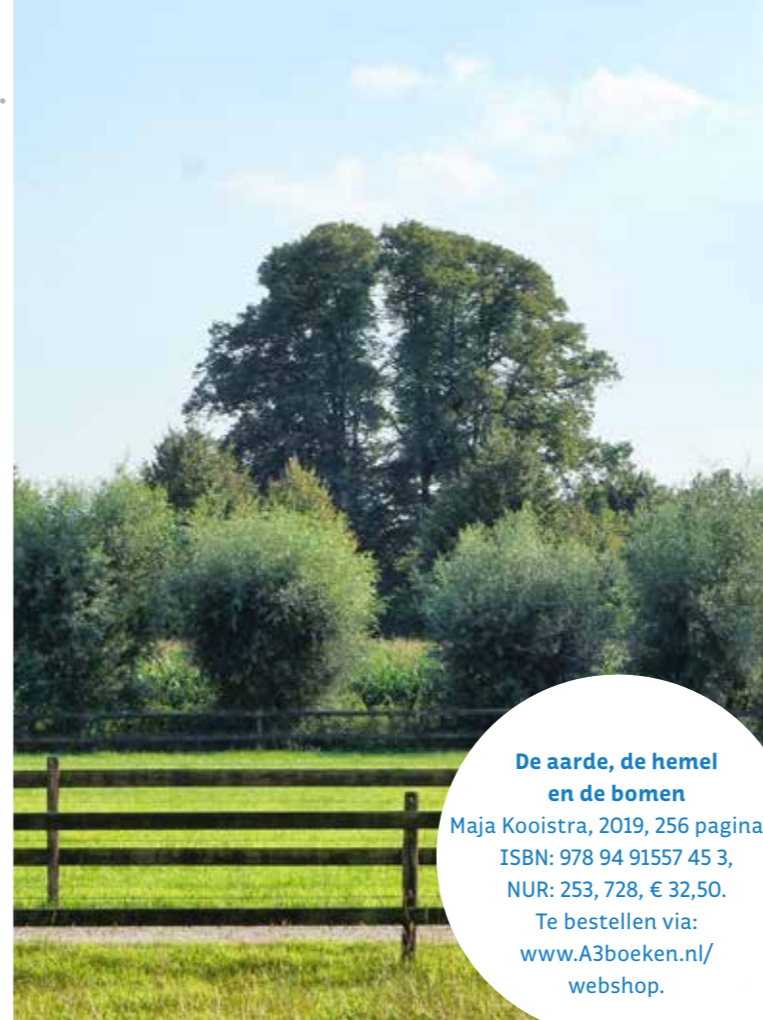
Maja Kooistra noemt zichzelf geen boomspecialist. Zij is een klassiek geschoold fysisch geograaf. Daarnaast is zij bodemkundige en heeft ze veel werkzaamheden uitgevoerd waarbij

ook vegetatiekunde, hydrologie, landbouw en archeologie samenkwamen. Maja heeft daarmee heel wat meer bagage om bomen af te pellen dan een boomspecialist. Met deze goed gevulde gereedschapskist bezoekt Maja al haar leven lang zeer oude en heilige bomen. Zij leest de landschappen rondom deze bomen en weet de weg terug te leiden tot aan de tijd van de wolharige neushoorn en de mammoet. In haar nieuwe boek *De aarde, de hemel en de bomen* gidst zij de lezer op die weg terug.

BOOMEIGENSCHAPPEN EN VIERINGEN

Allereerst beschrijft ze gewone, ons bekende, boomeigenschappen. Die beschrijving haakt direct aan op de beleving die wij, moderne mensen, hebben met bomen: de seizoenen en de karakteristieke eigenschappen van bepaalde boomsoorten die daarbij horen. Zorgvuldig bouwt ze op hoe onze voorouders bomen gebruikten als gids om te bepalen wanneer er geoogst of gezaaid moest worden. Zo was bijvoor-

Steencirkel van Castlerigg in het Engelse Lake District

De aarde, de hemel en de bomen

Maja Kooistra, 2019, 256 pagina's, ISBN: 978 94 91557 45 3, NUR: 253, 728, € 32,50. Te bestellen via: www.A3boeken.nl/webshop.

beeld in de nieuwe steentijd, toen wij ons eerste vee gingen houden, de linde van grote betekenis. Het blad werd gebruikt als veevoer en omdat het goed verterende blad vruchtbare bodems opleverde, legden wij onder de lindes de eerste akkers aan. Zo werd het bos langzaam onder de lindes verdreven. Solitaire lindes bleven en daaronder werd markt gehouden en recht gesproken. De linde was de boom van de heidense midzomervieringen. Uit de beschrijvingen van deze midzomervieringen durf ik zelf af te leiden dat onze kermissen hier ook uit voortkomen. De christelijke kerk verbood deze vieringen en wijdde de linde aan Maria. Veel bomen en vieringen komen aan bod; ze verbinden veel van onze huidige gebruiken met een oeroud verleden. De eigenschappen van de bomen zijn sinds de steentijd niet veranderd, de manier waarop wij ze nodig hebben en hun betekenis wel. De oorsprong van deze betekenis zal echter nooit veranderen.

TUSSEN HEMEL EN AARDE

Iedere boom van dezelfde soort heeft dezelfde eigenschappen. Toch maakten onze voorouders wel onderscheid tussen individuele bomen van dezelfde soort. Dat had alles te maken met de plaats waar zij stonden en soms nog steeds staan. De relatie tussen heilige bomen, heilige bronnen, hunebedden en steencirkels wordt gelegd. Deze zouden allemaal zijn ontstaan op specifieke locaties op energiebanen of kruisingen daarvan. De bomen die hier groeiden hadden en hebben een uitzonderlijke uitstraling. Maja legt uit hoe het magnetisch veld van de

Tandridge: eeuwenoude taxus naast St. Peter's Church

Een boomgroep waarbij een krachtige magnetische veldlijn door de kruin snijdt.

aarde hiervan de oorzaak is. De aarde is negatief geladen en de lucht is positief geladen. Bomen zijn de grootste levende wezens en reageren duidelijk op deze spanningsverschillen. De trekroute van veel dieren zou over deze energiebanen lopen en ook onze voorouders wisten vaste routes langs deze energiebanen telkens feilloos weer te vinden.

MILLENNIA-OUDE BOMEN

In *De aarde, de hemel en de bomen* beschrijft Maja veel oude heilige plekken en bomen. Eén daarvan is een oude taxus in Tandridge in Engeland. Ik heb deze boom zelf bezocht. Een enorme taxus. Naast de boom staat de St. Peter's Church. 'Nog geen 1000 jaar oud', schrijft Maja over de kerk. De gigantische taxus, met een omtrek van ruim 11 meter, is volgens haar een takuitloper van een eerdere boom. 'Tandridge' betekent 'rode boom op de heuvel'. Wie de stam van een oude taxus kent weet dat met 'rode boom' een taxus wordt bedoeld. De boom was er dus veel eerder dan de kerk en veel eerder dan het christendom. Heel vroeger was de locatie dus ook al een zeer belangrijke plek. En zo verklaart Maja, op basis van een studie naar het landschap, geschreven bronnen en de aanwezigheid van energiebanen, de betekenis van verschillende bijzondere locaties.

NASLAGWERK

Dit boek is een naslagwerk dat mee gaat wanneer ik weer op bomenjacht ga. Mijn nuchtere verstand zet nog wel vraagtekens bij de betekenis van energiebanen. Maar ondertussen voel ik op mijn klompen aan dat een heel oude boom meer is dan een heel oude boom. Iedereen heeft andere ervaringen, andere belevingen en andere kennis van bomen. Dit boek biedt echter zoveel interessante invalshoeken dat het iedereen zal boeien! 🌳

De stad als bos

een film van de Bomenstichting

Om de stad leefbaar te houden hebben we veel en grote bomen nodig. Ze verkoelen de omgeving, vangen fijnstof af en slaan CO₂ op.

Daarnaast geven bomen sfeer en dragen ze bij aan onze gezondheid en de biodiversiteit. Om dat allemaal te kunnen doen hebben bomen voldoende WATER nodig. Alleen dan kunnen ze de stad laten functioneren als een bos.

Onze korte film laat zien wat wij kunnen doen nu we steeds vaker te maken hebben met hittegolven en stortbuien.

De Engelstalige versie is nu ook beschikbaar!

Te zien op onze website!

DE BOMENSTICHTING ZOEKT EEN BUREAUSECRETARIS

Heb je hart voor bomen en ben je graag de spin in het web? Dan ben je misschien onze nieuwe bureausecretaris!

De Bomenstichting zoekt in verband met de pensionering van Hanna Hirsch in de loop van 2020, een enthousiaste

bureausecretaris voor 24-28 uur per week

Wij zijn op zoek naar een initiatiefrijke organisator met gevoel voor communicatie. Iemand die de Bomenstichting naar buiten representeert, activiteiten voor donateurs en vrijwilligers organiseert, contact onderhoudt met onze relaties en overheden, verantwoordelijk is voor de administratie, vergaderingen van het bestuur voorbereidt en verslaat en de redactie van nieuwsbrieven en het tijdschrift Bomennieuws op zich neemt.

Je staat er niet alleen voor. Onze stichting werkt met deskundige vrijwilligers, heeft een actief bestuur en de financiële administratie is uitbesteed.

Wanneer

De ingangsdatum is in overleg te bepalen, maar valt bij voorkeur in de 2e helft van 2020. In een inwerkperiode is voorzien. Het kantoor van onze stichting is momenteel gevestigd in Amsterdam.

Reageren

Je reactie met CV graag vóór 1 februari a.s. richten aan het bestuur van de Bomenstichting via info@bomenstichting.nl

Vragen

Heb je vragen? Neem dan contact op met de huidige bureausecretaris Hanna Hirsch via het genoemde e-mailadres of telefonisch op 020 - 3306008.

MEDEDELINGEN

BESTUUR

In het zomernummer schreven we dat onze voorzitter Hans Borren ernstig ziek was. Hij is kort daarna overleden. We hebben daarmee een enthousiaste en betrokken voorzitter verloren. In die periode hebben we zijn broer Jan ontmoet, een bekende in de bomenwereld. Want Jan is boomspecialist. Hij kent de Bomenstichting al heel lang. Jan wil zich nu graag inzetten voor de Bomenstichting en is toegetreden tot het bestuur. We zijn daar erg blij mee. Welkom in het bestuur!

Jan Borren

WELKOMSTGESCHENK NIEUWE DONATEURS

Wie nu donateur wordt ontvangt het boek *Leve(n)de speelplekken* als welkomstgeschenk! Met meer financiële armsgslag kunnen we ons nog meer inzetten. Het zou een mooi verjaardagscadeau zijn als we bij ons halve eeuwfeest 500 nieuwe donateurs mogen begroeten! Wie meldt iemand aan?

GEZOCHT: DONATEURS UIT BEGINTIJD BOMENSTICHTING

Voor onze speciale uitgave van Bomennieuws volgend jaar (Het verhaal van de Bomenstichting) zijn we op zoek naar donateurs van het eerste uur. Bent u zo'n donateur uit 1970-1975? Dan graag een berichtje.

BOMENNIEUWS DIGITAAL

U kunt Bomennieuws ook digitaal ontvangen (in pdf). Stuur ons een e-mail als u dit wilt. En als u de digitale nieuwsbrief wilt ontvangen die we enkele keren per jaar versturen, laat het ons weten.

DE TROETELEIK VAN ULVENHOUT

Het tracébesluit over de A58 heeft door de stikstofuitspraak van de Raad van State vertraging opgelopen. Dat betekent dat er ook nog geen besluit is genomen over de toekomst van de Annevilleboom. De second opinion die we hebben laten uitvoeren is bij het ministerie bekend. Hierin wordt een andere werkwijze voorgesteld, waarbij verbreding van de weg mogelijk is met behoud van de boom. We houden u op de hoogte.

Colofon

44ste jaargang, winter 2019
Verschijnt 2x per jaar, oplage 2700 stuks

Redactie Jeroen van den Bergh, Hanna Hirsch, Henriette Lautenbach, Anja Koning
Eindredacteur Maria van Rooijen
Vormgever Jet Westbroek, www.jetwestbroek.nl
Aan dit nummer werkten mee Maarten van Atten, Tom Joye, Annemiek van Loon, Sjors van der Meer, Johan Mullenders, Bastiaan Rooduijn, Huib Sneep, Ton Stumpel, Job Suijker en Frank Warendorf

Overname van artikelen en berichten na overleg met de redactie.

Redactieadres Bomenstichting
Uiterwaardenstraat 308, 1079 DB Amsterdam
Telefoon 020-3306008
E-mail info@bomenstichting.nl
Website www.bomenstichting.nl
ING-bank IBAN NL51INGB0002108755
Drukker Muller Visual, Mijdrecht
Papier Circle gerecyceld hv silk mc wit 115 gr

De Bomenstichting heeft tot doel de zorg en aandacht voor de bomen in de stad en op het platteland te bevorderen. Zij doet dit sinds 1970.

Al vanaf € 30 bent u een jaar lang donateur van de Bomenstichting. Studenten krijgen 50% korting.

Beschermvrouwe
Hare Koninklijke Hoogheid
Prinses Beatrix der Nederlanden

Voorgaande uitgaven

De Tuin in vier seizoenen is een glossy magazine met diepgang. Met foto's van topkwaliteit en tekst met inhoud presenteert het magazine artikelen over plantfamilies, botanische tuinen, zowel hedendaagse als klassieke tuinen, bezoektuinen, groene vakantiebestemmingen, kunst in de tuin en kwekerijen. Consequent in een rustige, klassieke lay-out. Mooi om naar te kijken, leerzaam om te lezen.

Een abonnement kost € 39,95 per jaar voor vier uitgaven. Kijk op www.tijdschriftdetuin.nl/welkomstgeschenk voor uw cadeau. Mail bij interesse uw gegevens en iban naar info@tijdschriftdetuin.nl.

Het abonnement loopt door tot wederopzegging. Voor buitenlandse adressen gelden andere tarieven. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Frans van Grondelle via 06 - 516 850 91.

DE TUIN

IN VIER SEIZOENEN

'Tijdschrift voor de echte tuin- en groenliefhebber'